

THE PHILOSOPHICAL IDEAS OF THE BUKOVINIAN THINKER VASILE GHERASIM

Maria Rodica Iacobescu

Lecturer, PhD., "Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: One of the notable cultural figures of Bukovina during the early 20th century was the Chernivtsi professor Vasile Gherasim, renowned during his time for his philosophical, literary and poetical pursuits. His philosophical ideas focus, essentially, on the attempt to create a Romanian philosophy. To achieve this, the author goes through the history of philosophy, in order to show how the ethnic factor has influenced the birth of certain philosophical concepts. His analysis of the main contemporary philosophical trends has shown a particular sympathy toward the orientation known as "the philosophy of life" and, especially, toward Bergson's intuitionism.

Keywords: ethnic, philosophy of life, conscious energies, meta-matter, Romanian philosophy

1. Viața și opera

Vasile Gherasim, poet, eminescolog și filosof bucovinean despre care s-a vorbit și s-a scris nedrept de puțin, s-a născut la 26 noiembrie 1893 în comuna Marginea din actualul județ Suceava, localitate vestită pentru vasele din ceramică neagră produse aici printr-o tehnică preistorică de ardere înăbușită și de ornamentare prin lustruirea cu ajutorul unor pietre de râu. Este primul copil dintre cei unsprezece ai Domnicăi (născută Pomohaci) și ai lui Gheorghe Gherasim, cântăreț bisericesc.

A început școala primară în localitatea sa natală și a continuat-o în Suceava. Tot aici a urmat și cursurile liceale, după care a studiat, din 1915, la Universitatea din Viena, unde a fost coleg cu renumiții gânditori D. D. Roșca și Lucian Blaga. Datorită rezultatelor sale deosebite a primit cea mai mare bursă a universității. Interesul său s-a centrat, inițial, asupra filologiei și studiilor clasice, apoi asupra filosofiei, fiind atras îndeosebi de istoria acesteia.

În iulie 1918, la sfârșitul războiului, din cauza unor probleme de sănătate, se întoarce acasă și, în toamna aceluiași an, se înscrie în anul IV la cursurile Facultății de Litere și Filosofie din Cernăuți, unde și finalizează studiile universitare. Se căsătorește cu Hedwiga Herzog, fiica profesorului universitar Herzog, cunoscut pentru activitatea sa de popularizare a culturii românești în lumea germanică și se stabilește în Cernăuți (Crăciun, Gavril I., 1995, p. 55).

Tot aici își începe viața profesională, din noiembrie 1919, ca bibliotecar-asistent, iar de la 1 decembrie ca asistent universitar la limba română, funcționând în paralel ca profesor de filosofie la vestitul liceu „Aron Pumnul” și ca suplinitor la Școala normală de băieți. În 1921, își ia doctoratul în filosofie cu teza *Principiile eticii lui Fr. Jodl, pe baza istoriei sale asupra eticii*, sub îndrumarea profesorului Carl Siegel, ale cărui idei au exercitat o oarecare influență și asupra concepțiilor sociologice ale unui alt gânditor bucovinean, Traian Brăileanu. La 1 septembrie 1922, Vasile Gherasim este numit profesor titular la Liceul de stat nr.4, unde rămâne până în 1927, când este chemat suplinitor al catedrei de Istoria filosofiei și Estetică a universității cernăuțene, rămasă vacantă odată cu plecarea la Graz a profesorului Carl Sigel, fiul celebrului, la vremea aceea, Heinrich Siegel, profesor de Istoria dreptului, secretar al Academiei de Științe din Viena.

Vocația sa în domeniul filosofiei va fi confirmată și în 1932, când va candida pentru postul de profesor al Universității din Cernăuți și va fi preferat unor candidați valoroși, care vor ajunge nume notorii în filosofia românească: N. Bagdasar, D. D. Roșca și V. Uță. Din comisia de concurs făceau parte Ion Petrovici, Leca Morariu, Romulus Câdea, Traian Brăileanu și Al. Ieșan.

Momentul coincide cu publicarea în „Archiv für systematische Philosophie und Soziologie”, Band XXXI, Heft 3 und 4, Berlin, 1927, a studiului *A. Strindberg als Künstler und Philosoph*, care a apărut și în „Czernowitzer Allgemeine Zeitung”, nr. 6814-6826 și cu apariția a două lucrări în revista „Codrul Cosminului”, prima intitulată *Din problemele istoriei filosofiei. (O orientare sub raportul problematicei moderne)*, iar a doua, *Filosofia istoriei lui A.D. Xenopol*. În același an vede lumina tiparului și conferința de inaugurare a cursului de Istoria filosofiei, rostită la 15 decembrie 1927, dedicată profesorului său Carl Siegel care „de la studiul matematicii a ajuns în mod necesar și deci inevitabil la filosofie” (Gherasim, V., 1927, *Filosofia lui Carl Siegel*).

Ideile sale filosofice, marcate de etnicitate și de o nuanță energetist-vitalistă, sunt dezvoltate într-un scurt timp în numeroase articole și studii: *Sistemul energiilor conștiente* (1928), *Etnicul în filosofie. Spre o filosofie românească* (1928), *Activismul lui Spinoza* (1928), *Spre o nouă orientare în filosofie. Filosofia vieții* (1928), *Filosofia dinamismului vital al lui V. Pârvan* (1929), *Concepția istorică a lui N. Iorga* (1931), *Eurasia spirituală-Studiu de filosofie comparată* (1931), *Rolul frumosului în filosofia lui Schopenhauer* (1932).

Aceste lucrări îi vor aduce un oarecare prestigiu internațional, fiind ales membru în „Kant Gesellschaft” din Berlin și „Societas Spinozana”.

Pe lângă lucrările de filosofie, Gherasim s-a remarcat și prin scrierile sale literare, ca poet, autor de nuvele, critic și istoric literar. Printre articolele publicate se numără: *Modernismul în literatura română* (1928), *Glosarul dialectului mărginean* (1924), *Concepția vieții în poeziile lui Alecsandri* (1931), *Al. Vlahuță, poetul onestității* (1928), *Eminescu ca optimist* (1922), *Influența lui Schopenhauer asupra lui Eminescu* (1923), *Influența Orientului asupra literaturii noastre* (1926).

O parte dintre poeziile sale au fost adunate și publicate postum, „cu pioasa strădanie a cuiva, care a ținut să rămână anonim”, în 1934, în Colecția *Iconar* din Cernăuți (Loghin, C., 1943). Cât privește stilul și temele poeziilor sale, se simte influența eminesciană, pentru că întâlnim „aceeași dragoste de natură: „Bătrâne codru-ți zic: rămâi cu bine, Eu azi mă duc în lumi străine ție Și frunza ta se face aurie – Încet, încet și ție toamna-ți vine” (*Rămâi cu bine*), întâlnim aceeași dragoste pentru femeie, același suflet chinuit de suferința omenească, aceeași înclinare statornică înspre reflexivitate” (*ibidem*).

În nuvelele sale, ca de exemplu *Emaus, Înspre soare*, Gherasim, „depășind hotarele filosofiei pozitive științifice, încearcă a dezlega ultimele taine ale universului, ale existenței, ale vieții” (Brăileanu, T., 1933, *Cronică. Vasile Gherasim*).

Totodată, în calitatea sa de președinte al Ligii culturale din Cernăuți, înființată la 29 iunie 1924, a desfășurat o amplă activitate culturală constând în conferințe, spectacole, concerte, șezători. De numele său se leagă ridicarea bustului lui Eminescu în parcul „Arboroasa” din fața catedralei cernăuțene, monument realizat după macheta sculptorului Richard P. Hette, profesor la Academia de Arte Frumoase din Iași. Martor la acest eveniment a fost și istoricul Ion Nistor, delegat al Academiei Române. Astăzi, acest bust care reprezintă un „Eminescu masiv și totuși visător” poate fi admirat în fața colegiului Național „Mihai Eminescu” din Botoșani, unde se află din septembrie 1987 (Novac, Ionel, *Monumente Mihai Eminescu la Cernăuți*, Revista Luceafărul, Anul 10-2018, ianuarie, Botoșani).

Fascinația exercitată de opera și personalitatea lui Eminescu asupra lui Gherasim s-a concretizat în publicarea a numeroase articole în revistele cernăuțene și în efortul de a demonstra originea românească a poetului, precum și limitele influenței pesimismului schopenhaurian asupra acestuia (Loghin, C., *op.cit.*). Aceste studii au fost grupate și publicate între-un volum îngrijit și prefațat de George Muntean, în 1977, la Editura Junimea din Iași, sub titlul *Mihai Eminescu. Studii și articole*.

La 10 februarie 1933, Vasile Gherasim a urcat la ceruri la o vârstă când alții abia încep să creeze pe tărâmul artei sau filosofiei. Chiar dacă lucrările sale, literare sau filosofice nu se ridică poate la înălțimi ametoitoare, ele au o valoare care nu poate fi tăgăduită.

2. Definirea filosofiei. Raporturile filosofiei cu știința, arta și religia

Atunci când filosofia se apleacă asupra problemelor metafizice, care depășesc sfera experienței sensibile, ea nu oferă certitudini, spune Gherasim, ci doar anumite ipoteze susținute de cercetările din științele pozitive. O problemă precum nemurirea sufletului nu poate fi explicată exhaustiv din perspectiva filosofiei, oricât de rațională ar fi ea. Competențele filosofiei se aplică, mai degrabă, asupra vieții concrete, delimitată în spațiu și timp, mai ales că timpul în care trăia gânditorul, timp al ororilor specifice războiului, era după părerea sa „bântuit de cea mai grea criză sufletească din câte a încercat omenirea” (Gherasim, V., 1928, *Etnicul în filosofie. Spre o filosofie românească*). Astfel de vremuri, caracterizate de descompunerea morală a societăților și popoarelor și de dominația Răului, necesită, crede Gherasim, „încredere în puterile morale ale omenirii”, „credință în biruința finală a binelui”, dar și un „idealism filosofic bine fundat” (*ibidem*). Filosofia este chemată să ajute la îndeplinirea acestor idealuri, iar pentru aceasta, este necesar ca ea să se debaraseze de vechile valori, învechite și incompatibile cu noile timpuri. Pentru ca ea să-și îndeplinească noile scopuri, se impune, mai întâi, o distincție „între ceea ce este și ceea ce se crede că este filosofia” (*ibidem*). Astfel, susține cărturarul, filosofia nu e doar speculație, iar filosoful nu e doar un specialist în știința argumentării. În măsura în care preocupările ei se îndreaptă spre realitate, ea este o știință, dar nu una pură, „exact matematică” (*ibidem*). Eforturile ei de cunoaștere sunt dirijate și înspre ceea ce nu este accesibil științelor exacte. Când urcă spre lumea inaccesibilă cunoașterii simțurilor noastre, filosofia se aseamănă mai mult cu arta, decât cu știința.

Fiecare popor, spune Gherasim, are propriile sale idei despre viață, despre cum trebuie ea înțeleasă și trăită. Iată de ce e necesar ca orice concepție filosofică „să-și aibă rădăcinile adânc înfipte în sufletul comun al națiunii sale” (*ibidem*).

Cât privește raporturile filosofiei cu alte forme ale culturii, și anume religia și arta, Gherasim consideră că ea nu este un alt soi de încercare, în plus și zadarnică, de a ajunge pe alt drum acolo unde ne duc credința religioasă sau creația artistică. Acestea se pot dovedi a fi mijloace sigure ce duc la izbăvirea de chinurile provocate de „întrebările ce ni se impun, ne persecută, ne frământă necontentit sufletul” (Gherasim, V., 1928, *Spre o nouă orientare în filosofie. Filosofia vieții*). În schimb, filosofia nu este o cale nici spre fericire, nici spre împărăția cerurilor, dar nici un soi de rătăcire fără rost a spiritului uman.

Religia, în sensul său inițial de *religare*, presupune plecare și întoarcere la locul de unde am pornit, la împărăția lui Dumnezeu cu care credinciosul încercă să se unească prin credință. Asemănându-se religiei în încercarea de a pătrunde tainele adânci ale vieții, arta îl leagă „atât pe artist, cât și pe cel care încearcă să înțeleagă opera de artă, de actul de creațiune al lui Dumnezeu” (*ibidem*). Arta, ca și religia, are darul de a ne apropia de misterul creației universale. Ambele pun „sufletul nostru în situația de a trece de limita lumii noastre comune, de a trece peste limita realității comune și de a ne face, pe fiecare după felul său de a fi, în măsură de a comunica direct cu dumnezeirea, cu forțele acelea universale de care simțim în adâncul sufletului nostru că depindem noi indivizii muritori” (*ibidem*).

Filosofia se află într-o strânsă legătură și cu dezvoltarea științelor, teoriile științifice punându-și amprenta asupra gândirii filosofice. Astfel, constată gânditorul, științele matematice și fizice au creat platforma pentru concepția relativistă asupra universului, ce se desprinde din teoria lui Einstein. Biologia a pregătit terenul pentru neovitalism în filosofie, conducând spre o metafizică originală ca cea a lui Hans Driesch. La rândul său, psihologia experimentală a fost sursa de inspirație pentru filosofia voluntarist-spiritualistă a lui Wundt, iar studiul istoriei a precedat apariția filosofiei istoriei.

Pornind de la aceste constatări, gânditorul conchide că filosofia este „o preocupare nu numai necesară, dar și proprie a ființei omenești” (Gherasim, V., 1927, *Din problemele istoriei filosofiei. O orientare sub raportul problematicei moderne*) și face o încercare de a surprinde care sunt mijloacele de care filosofia se folosește în incursiunea ei în necunoscut.

Fundamentul religiei îl constituie, spune Gherasim, credința și năzuința, care sunt condițiile indispensabile ale religiozității. Amândouă țin de afectivitatea umană și se regăsesc și pe tărâmul

artei. Însă, în procesul creației artistice, precum și în receptarea operei de artă de către public, intervin și alte elemente:., factorul volițional, cel intelectual și, în măsură covârșitoare, și cel al inspirației artistice, un factor ce-și are rădăcinile puternic înfipte în inconștient. Fără acesta din urmă, opera de artă nu poate lua ființă ” ((Gherasim, V., 1928, *Spre o nouă orientare în filosofie. Filosofia vieții*).

Încercând să găsească locul filosofiei între manifestările spiritului omenesc și să contureze specificul creației filosofice, Vasile Gherasim o situează între artă și religie. El arată cât de importantă este credința în domeniul filosofiei, precum și însemnătatea celorlalte manifestări specifice creației artistice. Recunoaște, mai ales, puterea inspirației și pe tărâmul creației filosofice, dar accentuează rolul factorilor intelectuali în zămislirea operei filosofice. Filosofia este indispensabilă atât artistului, cât și credinciosului, și ea poate fi considerată un arbitru în toate domeniile vieții spirituale, pentru că „în genere, viața însăși e străbătută de lumina filosofiei, întrucât încercăm a o înțelege, a îi pătrunde resorturile și, înțelegând-o, a ne forma sufletește într-un anumit fel de a fi, cum o face de pildă, etica”(*ibidem*).

Între filosofie și știință, constată Gherasim, există o determinare reciprocă, în sensul că „aproape întotdeauna filosofia a fost cea care a pregătit terenul pentru izbânda științei” și, la rândul său, filosofia, folosindu-se de datele științifice „a slăbit puterile întunericului adesea cu mult înainte ca știința exactă și pozitivă să vie pentru a pune stăpânire pe terenul despăgubit și deștelenit” (*ibidem*). Autorul își exemplifică ideea arătând cum concepția lui Giordano Bruno despre infinitatea universului a fost verificată abia în secolul al XIX-lea, când fizica modernă descoperă analiza spectrală.

Dacă știința, ca modalitate de cunoaștere, funcționează prin fragmentarea realului, tinzând spre specializare, deci adâncire a cunoștințelor, dar și atomizare a totului, având, deci, un caracter analitic, filosofia are un caracter de sinteză, căci ea tinde spre rotunjire și creație a unui tot. Știința, fărâmițând întregul, „ar duce la dezorientare și deci la scepticism, date fiind lacunele mai mari sau mai mici dintre diferitele părțicele și atomi de cunoștințe. Filosofia, prin umplerea acelor goluri, duce la încrederea în forțele sufletești, la siguranța puterilor noastre inerente. Filosofia contribuie deci la elenul vital și contribuie la conștiința despre rostul vieții și al omului în această lume”(Gherasim. V., 1928, *Etnicul în filosofie. Spre o filosofie românească*).

3. Teoria despre interpenetrarea conștiințelor individuale și rolul etnicului în filosofie

Lucrarea *Sistemul energiilor conștiente* „ne dă în linii largi și trase cu mână sigură, o încercare de sinteză filosofică. Avem, deci, în acest studiu, în sămbure, concepția filosofică a lui Vasile Gherasim, sămbure care n-a putut rodi, deoarece moartea a apus capăt prea devreme năzuințelor spre desăvârșire” (Brăileanu, T., *op. cit.*).

Plecând de la ideile lui Wundt despre paralelismul psihofiziologic, conform căruia procesele fiziologice le corespund procesele psihice, idei agreeate de fostul său profesor Adolf Stohr de la universitatea vieneză, Gherasim, în lucrarea *Sistemul energiilor conștiente*, clădește o teorie despre interpenetrarea conștiințelor individuale. Stohr, referindu-se la substratul material de la baza proceselor fiziologice, spune că această materie nu poate fi văzută în funcționarea ei, așa că el o numește materie metafizică sau *metamaterie*. Această metamaterie nu e materie în sensul obișnuit al cuvântului, ci un simbol al materiei, construit de noi. La Stohr, ideea despre materia metafizică este o ipoteză folosită în încercarea de a demonstra, pe bază științifică, unitatea conștiinței. Unde se află conștiința, susține el, trebuie să existe și procese fiziologice dependente de un sistem nervos. Fiecare conștiință individuală se constituie ca o unitate indisolubilă pentru sine, unitate adevărată și, prin urmare, vie.

Problema la care Gherasim încearcă să răspundă este următoarea:., rămân și pot rămâne conștiințele individuale fără nicio legătură între ele?” (Gherasim, V., 1928, *Sistemul energiilor conștiente*). Astfel, el afirmă că o conștiință nu va putea sta niciodată izolată de celelalte, că între ele există comunicare. Conștiința, întrucât poate fi observată de noi, este legată de metamaterie. La rândul său, metamateria este pusă în serviciul conștiinței. E adevărat că deocamdată, spune Gherasim, noi

nu cunoaștem în ce anume constă relația dintre acestea. Știm însă că „numai organismele sunt înzestrate cu acea conștiință care le scoate cu totul în afară din cadrul naturii neorganice, a naturii moarte. Și prin această concepție ne deosebim cardinal de holozoști care crezuseră a extinde viața și dincolo de linia aceasta de demarcație și asupra naturii moarte” (*ibidem*).

La organismele inferioare, conștiința este îndreptată asupra conservării proprii, la om este activă și productivă, însă nu lucrează întotdeauna în interesul individului. Datorită acestui fapt, ea capătă aspectul unei puteri supraindividuale și creatoare de valori veșnice. Orice conștiință care apare în lume se întâlnește aici cu o anumită experiență de viață, cu anumite cunoștințe și valori culturale pe care le preia ca sprijin pentru propriile sale orientări și atitudini. Prin această înglobare a experienței ce există în lume, conștiința recrează experiența, dându-i o formă nouă. Se poate spune deci că „activitatea unei conștiinței este din capul locului dependentă de cea a altor conștiințe” (*ibidem*).

Aparent, orice conștiință este izolată, este doar pentru sine, fără nicio legătură cu celelalte. Ceea ce numim conștiință este condiționat de existența metamateriei, din care, crede Gherasim, printr-o complicată alcătuire, ia ființă omul. Autorul presupune că deosebirile calitative dintre oameni au la bază deosebirile dintre conștiințe și susține că frecvența acelor experiențe ale altora, pe care conștiința individuală sau cea colectivă trebuie să le admită ca bază pentru orientarea în viață, ar explica, oarecum, faptul penetrării conștiințelor individuale. O conștiință nu va rămâne niciodată izolată față de celelalte, deoarece „metamateria, corespondentul organic al conștiinței, formează o unitate neîntreruptă (după Sthor) cu privire la genul uman, astfel și conștiințele oamenilor formează un sistem unic și universal-conștiința comună a omenirii. Conștiința individuală în plină activitate, neconținut se atinge, se penetrează cu o altă conștiință individuală, cu alte conștiințe colective” (*ibidem*).

Autorul numește aceste conștiințe „centre de energii conștiente”. Orice centru de acest fel este rezultatul unui număr mare de penetrații și, prin el „va urma și de acum înainte iarăși un număr finit de astfel de penetrații” (*ibidem*), astfel că se poate afirma existența unui sistem infinit de centre de energii conștiente.

În strânsă legătură cu această teorie, într-o conferință susținută în 1927, publicată cu titlul *Etnicul în filosofie. Spre o filosofie românească*, Gherasim susține existența unei strânse legături între filosofie și mediul etnic în care se naște aceasta. Omenirea este un sistem de energii conștiente, care sunt conștiințele colective ale națiunilor, nu conștiințele individuale. Iată de ce concepția fiecărui filosof trebuie să-și înfigă adânc rădăcinile în timpul în care a trăit și în sufletul comun al națiunii sale. Spre exemplu, deoarece poporul englez are un spirit practic mai dezvoltat și are tendința de a obține foloase atât din relațiile cu alte popoare, cât și din exploatarea naturii, filosofia engleză este, în general, una practică. Această caracteristică se constată încă din Evul Mediu, la Fr. Bacon și mai apoi, în epoca modernă, la J. Locke, D. Hume, H. Spencer, St. Mill. La rândul său, pragmatismul american se ocupă cu „valoarea prestațiunilor practice ale gândirii, ale noțiunilor, judecăților, ipotezelor și teoriilor” (*ibidem*). Cât privește filosofia franceză, caracterul ei principal e pozitivismul în care nu găsim nicio urmă a metafizicii, așa cum se poate vedea în filosofia lui A. Comte, care „n-are nevoie de substanțe, puteri și cauze care sunt dincolo de aparițiile furnizate de experiența pozitivă” (*ibidem*). Filosofia germană are, în general, un caracter idealist, cel mai reprezentativi gânditori fiind, Kant, Fichte, Schiller, Hegel.

Susținând legătura dintre specificul etnic și filosofie, Gherasim caută „acel sistem de idei al națiunii române care va trebui să nască o filosofie a noastră românească (...) care să renască întreaga viață sufletească. O filosofie care să-și aibă rădăcinile în sufletul națiunii și, pe de altă parte, să dea directive hotărâte tuturor atitudinilor națiunii” (*ibidem*). În acest sens, autorul consideră că sufletul poporului român a fost bine înțeles și exprimat de „energiile conștiente” ale unor personalități ca Ștefan cel Mare, Mihai Eminescu, Vasile Pârvan și acest fapt poate crea terenul pentru construirea unei filosofii social-naționale românești. Aprofundând opera lui Pârvan, pe care „nu litera moartă l-a pasionat, ci viața trăită” (Gherasim, V., 1929, *Filosofia dinamismului vital a lui V. Pârvan*), Gherasim este de părere că acesta și-a orientat eforturile intelectuale într-o direcție dictată nu de

filosofii străine, ci de „sufletul viu al poporului nostru care e acasă mai mult în satele împrăștiate, șesurile și văile și munții vechii Dacii, decât în orașele poliglote” (*ibidem*).

Pârvan a fost un „profund gânditor românesc” (*ibidem*) care a crezut că prin muncă creatoare omul se încadrează perfect într-un ritm universal. Ideile sale se atașează celor lansate de V. Conta cu a sa teorie a undulațiilor universale și celor ale lui A.D. Xenopol, cu teoria seriilor istorice. În lecția de deschidere a cursului de Istoria religiei la 4 februarie 1920, intitulată *Despre ritmul istoric*, Conta spunea că ritmul vieții omenești e ritmul istoric care cuprinde în sine, a priori, orice activitate a spiritului și cultura omenească este ritm solidificat în fapte.

Cât privește filosofia istoriei dezvoltată de Xenopol, unul dintre reprezentanții cei mai expresivi ai spiritului românesc” (Gherasim, V., 1927, *Filosofia istoriei a lui A.D. Xenopol*), Gherasim scoate în evidență distincția dintre legile naturale, legi ale repetiției și cele istorice, care sunt legi ale succesiunii. „Legea istorică este totodată și o lege a dezvoltării (...). Fenomenele istorice, ca orice fenomen de viață sufletească, sunt fenomene individuale care apar fiecare pentru sine, o singură dată, fără posibilitate de repetare. Legile istoriei nu sunt decât manifestări ale unor forțe, ale „unor puteri de dezvoltare, cum le numește Xenopol. Și anume ale puterii evolutive, ale mediului intelectual, ale expansiunii, ale luptei pentru trai, ale reacțiunii contra acțiunii, ale imitației, ale individualității și ale întâmplării. Ultima însă, nefiind o putere propriu-zisă, deși e generatoare de fapte istorice, nu poate da naștere unor legi de dezvoltare (*ibidem*)”. Acțiunea acestor legi dă naștere unor înlanțuiri succesive de fapte istorice, care se prezintă cu o oarecare regularitate, și pe care Xenopol le numește serii istorice. Seria este o înșiruire, într-un anumit cadru spațial și temporal, de fenomene și procese individuale, dar asemănătoare, în ordine succesivă. De exemplu, civilizația unui popor este un complex de serii artistice, filosofice, științifice, religioase, politice, care se produc numai sub presiunea acelor puteri transformatoare, puteri istorice, fiindcă cele cu „acțiune statornică” nu au ca efect înlanțuirea fenomenelor în succesiuni seriale.

O altă latură a filosofiei lui Xenopol pe care Gherasim o ia în considerare ca argument la propria teorie privind rolul etnicului în filosofie ca sistem de energii conștiente este cea a personalităților geniale. Geniul este produsul poporului, nu în sensul evoluționismului dezvoltat de Spencer, ci un produs al neamului său ce a ajuns într-un anumit timp și într-un anumit loc, pe o treaptă de dezvoltare. Existența și manifestările lui sunt corelate cu viața spirituală a poporului căruia îi aparține. Dar, spune Xenopol în articolul său *Rolul oamenilor mari în istorie*, geniul e și produsul unei întâmplări în geneza sa individuală și prin asta el nu mai este legat de dimensiunea spațio-temporală în care s-a născut, integrându-se în larga dimensiune a întregii omeniri.

Dorința lui Gherasim de a justifica existența unei filosofii românești, cu un specific al ei, diferită de înrăuirile din afară, l-a îndreptățit să afirme existența unei „doctrine naționalistă românească care își are în Eminescu un adevărat părinte” (Gherasim, V., 1929, *Mihai Eminescu. Cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la moartea poetului*). Naționalismul despre care vorbește Gherasim nu presupune o exacerbare a importanței și rolului națiunii române și de minimizare a realizărilor celorlalte națiuni. Este vorba, mai degrabă despre patriotism și încredere în posibilitățile creatoare ale națiunii române. „Poetul filosof și patriotul român Mihai Eminescu a fost întreaga sa viață animat de o credință nezdruncinată în puterile creatoare ale neamului său. Relele sunt numai aparente. Căci ele, deși se opun dezvoltării, nu o pot opri pe loc (Gherasim, V., 1928, *Etnicul în filosofie. Spre o filosofie românească*).

4. Filosofia vieții

Susținând necesitatea unei noi orientări în filosofie, Gherasim pleacă de la două considerații. Prima este aceea că filosofia modernă „a evoluat în direcție practică” (Gherasim, V., 1928, *Spre o nouă orientare în filosofie. Filosofia vieții*), urmărind să se implice în viață, direcționând-o; a doua face trimitere la dezvoltarea, mai ales după primul război mondial, a curentului cunoscut sub numele de filosofia vieții, care face abstracție de activitatea metodică a rațiunii și privilegiază factorii de natură emoțională.

Filosofia este, până la un punct, istoria filosofiei, motiv pentru care o nouă orientare în acest domeniu nu se poate clădi decât pe bazele solide ale istoriei sale. Filosofia ia naștere și dintr-o „necesitate sufletească a filosofului de a-și lărgi orizontul până la cele mai adânci și nelămurite probleme. Pe acestea vrea să le rezolve, să treacă peste dănele până la cele mai nelămurite probleme, să treacă peste dănele până la acele concepte care stau la limita cunoașterii” (*ibidem*).

Filosofia trebuie să caute răspunsuri la întrebarea în ce constă raportul dintre eu și experiență, altfel zis are de rezolvat „problema eului conștient față de totalitate” (Gherasim, V., 1927, *Din problemele istoriei filosofiei. O orientare sub raportul problematicii moderne*). De-a lungul timpului, unii filosofi au încercat să înglobeze eul în procesele lumii exterioare, eul conștient neavând existență proprie, ații au considerat că lumea este un produs al eului. Unele filosofii au susținut că relația subiect-obiect nici nu trebuie presupusă, întrucât realitatea nu reprezintă nicicând două lumi diferite, ci totdeauna o lume unitară, o lume în care între subiect și obiect se șterge orice demarcație (*ibidem*)”. Pentru mulți oameni nu există problema eu-non eu, subiect-obiect și aceștia nu au nevoie de filosofie. „Pentru ei, toate se fac și se fac bine. Viața nu ridică probleme, nu pune întrebări, căci totul este clar, real, palpabil. De aceea, este exclusă speranța într-o schimbare radicală spre mai bine” (*ibidem*).

Pentru a realiza în ce constă filosofia contemporană este necesară recapitularea momentelor care au dus la apariția ei, consideră Gherasim. Astfel, după Hegel, idealismul părea a fi dispărut, filosofia dezvoltându-se într-o direcție impusă de științele naturii, ale căror metode de cercetare și concepție materialist-mecanicistă au impus filosofiei o anumită schemă după care să-și organizeze cercetarea. Orice încercare idealistă în filosofie era suspectată ca speculație sterilă. Pozitivismul și materialismul păreau a fi singurele filosofii adevărate, necesare și suficiente. „Este desigur foarte comod a explica totul și toate prin mișcarea atomilor materiei, și e și mai comodă extensiunea acestei concepții și asupra domeniului spiritual ” (Gherasim, V., 1928, *Spre o nouă orientare în filosofie. Filosofia vieții*).

Apariția grupărilor neokantiene au condus filosofia spre un nivel periculos de abstractizare, crede Gherasim, pentru că, deși părea că ar fi reînviat-o, au îndepărtat-o foarte mult de viața reală și trăită. Schlegel arăta că în lume sunt multe lucruri la care gândirea sistematică nu are acces, între acestea aflându-se însăși viața. Schopenhauer spunea că viața este rea și trebuie nimicită, pentru că ne face să suferim. Nietzsche adăuga că cine suferă și se descurajează este nedemn de viața sa. Spiritele puternice iubesc viața și din această iubire își iau forța creatoare de noi valori. Guyeau pune în centrul preocupărilor sale viața care se produce și se dezvoltă de la sine, motiv pentru care încercările rațiunii de a o influența eșuează tot mai mult. Dilthey susținea că „ultima și cea mai adâncă rădăcină a concepției despre lume și viață este viața, și din reflectarea asupra vieții rezultă experiența vieții” (Gherasim, V., 1927, *Din problemele istoriei filosofiei. O nouă orientare sub raportul problematicii moderne*). Potrivit lui, nici filosofia, nici arta, nici religia n-au fost în stare să rezolve taina vieții. Acest scepticism nu-l ademenește pe Gherasim care crede în misiunea filosofiei de a găsi răspunsuri la această problemă. Îl consideră pe Bergson adevăratul filosof al timpurilor sale, pentru că el face „sinteza între filosofia științifică și filosofia vieții” (*ibidem*). Existența, în genere, este ceva în continuă devenire, este ceva viu și ea poate fi cunoscută cu ajutorul intuiției care ne permite, spune Gherasim „a pătrunde în însăși viața mare și creatoare, nu numai a filosofilor, ci direct în miezul vieții omenirii. Deoarece viața este un ce care nu se poate înțelege în mod rațional, nu avem alte mijloace de a pătrunde în rostul ei adânc, decât cel indirect” (*ibidem*).

Analiza întreprinsă de Gherasim continuă cu alți doi reprezentanți ai filosofiei vieții: Keyserling și Spengler. Primul a întreprins o călătorie în Orient și și-a relatat impresiile în *Carnetul de călătorie al unui filosof*. A fost profund impresionat de filosofia orientală, de modul oamenilor de pe aceste tărâmurile de a înțelege și trăi viața. Indienii nu-și trăiesc viața prin prisma rațiunii, și ea manifestare a vieții, ci pătrunzând-o în mod direct. Chinezii nu se axează pe contemplație, ei își doresc o viață plăcută, iar de la japonezi ar fi bine „să învățăm a privi și a vedea” (*ibidem*). Adevăratul rost al vieții, spune Gherasim, este greu de găsit. E necesar ca omul să privească în lăuntru său ca să se

schimbe pe sine, ca să-și descopere forțele creatoare pe care să le pună în acțiune, nu să rămână la nivelul unei contemplații pasive.

Pornind de la lucrarea lui Spengler, *Declinul Occidentului*, Gherasim se întreabă care este rolul nostru, al reprezentanților culturii europene, iar răspunsul pe care îl dă este că Europa va trebui să se salveze prin propriile puteri, iar filosofia vieții este o dovadă în acest sens. Menirea filosofiei vieții este de a arăta calea pe care trebuie să o urmeze omenirea pentru a ieși din haosul moral și cultural provocat de război. Dar, totodată, crede Gherasim, este necesară apariția unei personalități geniale care să fie capabilă să facă o sinteză între „idealul științific european și idealul oriental mistic” (*ibidem*).

Una dintre cauzele pentru care filosofia se află în impas, afirmă Gherasim, este apariția filosofiei marxiste în care „individul dispare complet, este strivit, distrus cu desăvârșire sub greutatea puterii economice” (*ibidem*). Explicațiile date de Marx și Engels în problema libertății i se par nesatisfăcătoare, pentru că primul crede într-o libertate a corporației lucrătorilor liberi și a proprietății comune asupra mijloacelor de producție, iar al doilea vorbește despre faptul că oamenii vor face saltul din domeniul necesității în cel al libertății, fiind stăpânii naturii și ai socializării lor proprii. Toată argumentația celor doi teoreticieni ai socialismului i se pare „subredă și fantastică” (*ibidem*). Istoria nu poate fi înțeleasă ca o serie de evenimente ce sunt efectele unui complex de legi economice-materialiste. Ea este „manifestarea unei serii de evenimente la care conștiința individuală are, cel puțin, tot același rol ca și toate celelalte la un loc” (*ibidem*). Personalitatea și activitatea omului au un rol hotărâtor în istorie în general, și în istoria filosofiei în special. Toate sistemele filosofice sunt creații ale individualității și, din acest motiv, se aseamănă cumva cu operele de artă, fiindcă sunt emanațiile sufletelor creatorilor lor. Prin individ, istoria filosofiei capătă viață.

Analiza unor sisteme filosofice din epoca în care a trăit, îl determină pe Gherasim să afirme că noua misiune a filosofiei este aceea de a împăca „viața creatoare” cu „adevărul veșnic”, dar acesta este „un postulat al viitorului spre care ne îndreptăm prin moarte” (Gherasim, V., 1928, *Spre o nouă orientare în filosofie. Filosofia vieții*).

5. Optimismul lui Mihai Eminescu

Studiul asupra vieții, activității și operei lui Eminescu i-au relevat lui Gherasim complexitatea acestei personalități emblematice a culturii românești, analizată deseori inadecvat. Numeroase studii accentuează pesimismul de sorginte schopenhauriană din poezia eminesciană sau insistă asupra vieții sale zbuciumate. „E una dintre cele mai complicate, dar și dintre cele mai interesante chestiuni de a putea ști în ce măsură a influențat Schopenhauer asupra lui Eminescu. Unii cercetători - și printre ei, chiar foarte însemnați - nu s-au sfiit să spună că opera marelui nostru poet este un copil al filosofiei schopenhauriene. Era și prea ademenitoare această concluzie. Peste întreaga operă a poetului planează o întunecoasă umbră de pesimism și melancolie” (Gherasim, Vasile, 1923, *Influența lui Schopenhauer asupra lui Eminescu*).

Gherasim susține că nu putem aplica definiția pesimismului, potrivit căreia lumea e rea și că viața omului, fiind legată de această lume, e expusă și ea răutății și suferinței, la personalitatea complexă a lui Eminescu. E adevărat că poetul, asemeni fiecăruia dintre noi, a trecut în viața sa prin momente marcate de pesimism, dar „în toate fibrele corpului său simțea zvăcnind sânge ce îi amintea de înaintașii săi, cărora el le-a întocmit un cult ca nimeni altul de-a lungul tuturor generațiilor de români” (Gherasim, V., 1922, *Eminescu ca optimist*). Pesimismul schopenhaurian nu constituie nici începutul, nici sfârșitul concepției eminesciene, afirmându-se doar în episoade trecătoare. În adâncul sufletului său, spune Gherasim, Eminescu a avut un ideal către care a tins continuu, iar revolta care izbucnește din opera sa nu-i altceva decât nemulțumirea sa față de întocmirea societății și a lumii.

În nuvela *Sărmanul Dionis*, Eminescu afirmă, inspirat din filosofia indiană și din Schopenhauer, că lumea e un vis, dar această concepție nu-l duce, ca pe filosoful german spre ideea de a nimici în lăuntru ființei sale dorința de a trăi. „Poetul, în loc să predice nimicirea setei de existență, învăluia

această existență cu o atmosferă de vis” (Gherasim, V., 1923, *Influența lui Schopenhauer asupra lui Eminescu*).

O diferență majoră între Schopenhauer și Eminescu o constituie atitudinea față de femeie, misoginismul primului fiind o caracteristică definitorie în acest sens. În schimb, la Eminescu, în poeziile sale de dragoste, răzbate o concepție romantică marcată de un ideal de femeie și un ideal de iubire. Dorul de a fugi de zgomotul lumii, de a se refugia cu iubita în liniștea adâncă a codrului este adesea întâlnit în poezii ca de exemplu: *Făt Frumos din tei, Dorința, Lacul, Povestea codrului, Călin*.

Eminescu, spune Gherasim, n-a fost, contrar aparențelor, o fire contemplativă, căci tot ceea ce a făcut în timpul activității sale de la 1874 până la 1883 a fost o neconținută luptă pentru ridicarea poporului român pe o treaptă mai înaltă de cultură și civilizație. Schopenhauer afirmase că existența popoarelor e o dovadă a hegemoniei egoismului uman. Eminescu nu aderă la această viziune și crede că rolul statului este acela de a stabili armonia dintre clase, partide, care luptă între ele pentru supremație. Statul are și o menire morală: „El va fi prin aspră organizare contra semidoctismului, contra tendinței egoiste a claselor de sus, de a câștiga mult prin muncă puțină” (Eminescu, M., *Scrieri politice și literare*, în Gherasim, V., 1923, *Influența lui Schopenhauer asupra lui Eminescu*).

Dragostea lui Eminescu pentru poporul său este o prezență constantă în opera sa. El crede că cea mai potrivită formă de guvernământ este o monarhie juridică capabilă să intervină pentru a armoniza interesele diferite și a instaura echilibrul social. „În viața unui popor, munca generațiilor trecute, care pun fundamentul, conține deja în ea ideea întregului. Este ascuns în fiecare secol din viața unui popor complexul de cugetări care formează idealul lui, cum în sâmburele de ghindă este cuprinsă ideea stejarului întreg (*ibidem*)”. Poate că aceasta e cea mai convingătoare dovadă a fondului optimist al firii lui Eminescu, crede Gherasim. „Dacă acest adevărat reprezentant al poporului român era pesimist incorrigibil, precum adesea s-a spus, atunci poporul său întreg trebuia să conștientizeze din pesimiști. Tânărul nostru popor plin de aspirații-o colonie de sături de viață.” (Gherasim, V., 1922, *Eminescu ca optimist*).

Acei exegeți ai operei eminesciene care s-au oprit la pesimismul care răzbate din ea au făcut generalizări nesuținute teoretic. Spre exemplu, în nuvela *Cezara*, Eminescu, în spiritul lui Schopenhauer afirmă că sâmburele vieții este egoismul și haina lui minciuna, dar totodată, prin intermediul eremitului Ieronim iese la lumină o concepție optimistă: „Eu mulțumită naturii m-am dezbrăcat de haina deșertăciunii. Este o frumusețe de zi acum când îți scriu și sunt plin de dulceața proaspătă a zilei, de mirosul câmpiei, de gurile înmiite ale naturii, încât pare că-mi vine să spun și eu naturii ceea ce gândesc, ce simt, ce trăiește în mine.” O altă nemulțumire a lui Gherasim provine din asocierea superficială a lui Eminescu cu alți poeți precum Lenau și Leopardi. Ceea ce-i aseamănă pe toți trei ar fi „tonul trist al poeziei lor, viețile zbuciumate și căutarea adevărului” (*ibidem*). Sursa suferinței lui Lenau este absența credinței și asociată ei, frica de moarte. Nimic din toate acestea nu se regăsește la poetul nostru: „Lenau moare istovit de setea adevărului credinței, care pentru el era adevărul cel mai mare, era adevărul însuși. Eminescu își creează un sistem propriu de credință, care în cele mai grele clipe din viață e portul în care se refugiază” (*ibidem*).

La finalul argumentărilor sale, Gherasim conchide că pesimismul lui Eminescu nu este concepția sa stabilă și definitivă, deoarece el „este acel luceafăr care îi lucește culturii noastre și care viața noastră spirituală o îndrumă spre țeluri din ce în ce mai înalte”, înțelegând luceafărul ca „stea ce nu apune”, „stea senină” (Gherasim, V., 1928, *Henrieta Sachelarie-Pesimismul lui Eminescu*).

6. În loc de încheiere

Poate că Vasile Gherasim, dacă timpul i-ar fi permis, și-ar fi putut dezvolta ideile filosofice într-o operă complexă și de mari proporții, alăturându-se marilor gânditori din aceeași generație, precum Blaga sau Vianu. Chiar dacă nu s-a întâmplat așa, pare nedrept totuși ca peste scrierile sale să trecem cu indiferență. Avem datoria morală de a integra în spațiul culturii noastre românești această

personalitate a Bucovinei, care a crezut cu tărie în energiile creatoare ale poporului român și posibilitatea afirmării unei filosofii românești.

Lucrările sale, chiar dacă sunt de mici dimensiuni, se impun prin structură, expresie, prin informația la zi și cuprinzătoare asupra filosofiei europene, prin analiza diverselor sisteme filosofice.

Autor aproape necunoscut de poezii și nuvele, răspândite prin reviste ca *Poporul*, *Codrii Cosminului*, Gherasim „a apărut pe orizontul literelor bucovinene la un moment foarte neprielnic și la o răscruce critică a împrejurărilor. El intră în câmpul scrisului bucovinean la 1918, când spiritele de aici și de pretutindeni erau preocupate de politică și de alte îndeletniciri mai practice, și dispăre după 1930, când își face zgomotos apariția în literatura bucovineană prima generație de scriitori, ieșită din școala românească a acestei provincii. Vasile Gherasim și George Voievidca sunt cei dintâi poeți bucovineni apăruiți după Unire, ei sunt aceia care, la un moment dat, atunci când amuțise glasul de trubadur al vechii generații bucovinene și încă nu începuse să cânte noua generație, sunt singurii poeți care constituie puntea tradiției dintre Bucovina austriacă (politicește!) și Bucovina românească. Ei sunt aceia care trec steagul literar al acestei generații către generația nouă” (Loghin, C., 1943, *op.cit.*).

Temele poeziilor scrise de Gherasim se aseamănă celor eminesciene: puterea cathartică a naturii, dragostea, sensul vieții, condiția umană, în general, condiția artistului și a geniului, în special.

BIBLIOGRAPHY

- Brăileanu, Traian, 1933, *Cronică. Vasile Gherasim*, extras din „Codrul Cosminului”, vol. VIII, Cernăuți
- Crăciun, Gavril, I., 1995, *Contribuția lui Vasile Gherasim la dezvoltarea gândirii filosofice românești în contextul filosofiei europene*, în „Analele Bucovinei”, Tom II, 1, Editura Academiei Române, București
- Gherasim, Vasile, 1922, *Eminescu ca optimist*, extras din „Convorbiri literare”, Nr. 5-6, Iași
- Gherasim, Vasile, 1923, *Influența lui Schopenhauer asupra lui Eminescu*, extras din „Transilvania”, LIV, Nr. 10-12, Sibiu
- Gherasim, Vasile, 1927, *Din problemele istoriei filosofiei. O orientare sub raportul problematicii moderne*, extras din „Codrul Cosminului” IV.1, Cernăuți
- Gherasim, Vasile, 1927, *Filosofia istoriei lui A.D. Xenopol*, extras din „Codrul Cosminului” IV.1, Cernăuți
- Gherasim, Vasile, 1927, *Filosofia lui Carl Siegel*, extras din „Glasul Bucovinei”, Cernăuți
- Gherasim, Vasile, 1928, *Activismul lui Spinoza*, extras din „Glasul Bucovinei”, Cernăuți
- Gherasim, Vasile, 1928, *Etnicul în filosofie. Spre o filosofie românească*, extras din „Glasul Bucovinei”, Cernăuți
- Gherasim, Vasile, 1928, *Henrieta Sachelarie-Pesimismul lui Eminescu*, extras din „Revista filologică” II, Cernăuți
- Gherasim, Vasile, 1928, *Sistemul energiilor conștiente*, extras din „Junimea literară” XVII, Cernăuți
- Gherasim, Vasile, 1928, *Spre o nouă orientare în filosofie. Filosofia vieții*, „Glasul Bucovinei”, Cernăuți
- Gherasim, Vasile, 1929, *Filosofia dinamismului vital al lui V. Pârvan*, extras din „Junimea literară”, XVIII, Cernăuți
- Gherasim, Vasile, 1929, *Mihai Eminescu (cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la moartea lui)*, extras din „Junimea literară”, XX, Nr. 1-4, Cernăuți
- Gherasim Vasile, 1931, *Concepția vieții în poeziile lui Alecsandri*, extras din „Junimea literară”, XX, Nr. 1-4, Cernăuți
- Gherasim, Vasile, 1931, *Eurasia spirituală-studiu de filosofie comparată*, extras din „Glasul Bucovinei”, Cernăuți
- Gherasim, Vasile, 2016, *Se naște Dumnezeu*, Editura Mușatinii, Suceava

Loghin, Constantin, 1943, *Vasile Gherasim*, extras din „Revista Bucovinei”, Anul II, Nr. 2, Cernăuți